

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

**MINĖJIMO, SKIRTO GEDULO IR VILTIES BEI
OKUPACIJOS IR GENOCIDO DIENOMS ATMINTI,
STENOGRAMA**

2025 m. birželio 14 d.

T. JAČIAUSKAS. Gerbiamieji, Jo Ekscelencija Lietuvos Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda.

Prašom sėstis.

Skambant muzikai, ekrane rodomi tremties vietų vaizdai. Kovo 11-osios Akto salės ložėje vyksta mizanscena su knygomis ir rankraščių lapais, aktorė Birutė Mar skaito tekstą.

B. MARCINKEVIČIŪTĖ. Aš sugrįžau! Sveika, sveika, Tėvyne!

Tavų arimų kvapą štai užuodžiu.

Jausmų banga užtvindė man krūtinę –

Tave pasveikint nerandu aš žodžių!

Štai pagaliau laukta diena atėjo,

Štai tiek dienų svajotas sugrįžimas,

Po šių klaikių, siaubingų odisėjų

Šventa žeme žengiu lyg piligrimas.

Čionai laksčiau kadaise basas,

Vėl sapnas tolimas atmintyje išskyla,

Vėl akyse mėnulis, gelsvos kasos,

Niūniuoja vėl mama lopšinę tyliai.

Einu toliau... Einu aš vienui vienas,

Nešu krūtinėje tik ilgesį nebylų.

Aš sugrįžau... Bet nebegrįš tos dienos,

Kurių čionai jau pėdsakai išdilo...

Aš sugrįžau! Sveika, Tėvyne mano,

Laukų žiedai, dvelkime vėjo.

Kada basčiaus tarp stepių ir kurganų,

Galbūt ir tu manęs ilgėjais?..

Aš sugrįžau (*aktorė atsistoja*) į Lietuvą, Tėvynę...

Giedama „Tautiška giesmė“ kartu su solistu Laimonu Bendaravičiumi.

T. JAČIAUSKAS. Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas Saulius Skvernelis.

Seimo Pirmininko Sauliaus Skvernelio kalba

S. SKVERNELIS. Gerbiamas Lietuvos Respublikos Prezidente Gitanai Nausėda, ponė Diana Nausėdienė, Prezidente Dalia Grybauskaitė, Prezidente Valdai Adamkai, Ministrė Pirmininke, kolegos Seimo nariai, ambasadoriai, renginio svečiai, gerbiamieji tremtiniai ir jų artimieji.

Ilgą laiką galvojome, kad tokie žodžiai kaip tremtis, okupacija, agresija liko istorijos vadovėliuose. Deja, šiandien matome, kad tai nėra tik praeitis. Karo grimasos, smurto politika ir jėgos teisė vėl bando tapti kasdienybe mūsų pašonėje.

Šiandien minėdami Gedulo ir vilties dieną mes dar kartą atverčiame vieną iš tamsiausių mūsų šalies istorijos puslapių. Prisimename savo senelius, tėvus, brolius ir seseris, kurie kentėjo, kovojo, patyrė mums sunkiai suvokiamus žiaurumus.

Birželio 14-oji yra diena, kai tūkstančiai Lietuvos žmonių buvo išplėsti iš savo namų, šeimų, gimtosios žemės. Be teismo, be kaltės – vien dėl to, kad mylėjo Lietuvą, kalbėjo lietuviškai, gyveno laisvi, buvo išsilavinę ir puikiai atskyrė gėrį nuo blogio. Dėl to neįtiko okupantui. Šie žmonės tapo mūsų tautos stiprybės simboliu, rodančiu neišsenkantį pasiryžimą išsaugoti laisvę ir mūsų tapatybę.

1941-ųjų birželio 14-ąją prasidėję pirmieji masiniai Lietuvos gyventojų trėmimai, kalinimai, kankinimai ir brutalių žudynių truko ilgus metus. Tačiau net ir tai nepalaužė mūsų tautos dvasios. Tapę sovietinės agresijos aukomis, beginkliai, išsekę, marinti badu mūsų žmonės iki paskutinio atodūsio didvyriškai kovojo su totalitariniu režimu, kuris visais įmanomais būdais bandė sunaikinti mūsų tapatybę. Todėl ši Gedulo diena kartu yra ir Vilties diena. Vilties, kad laisvės ir teisingumo siekis yra nesunaikinamas. Vilties, kad nėra neįveikiamų kliūčių. Vilties, kad šiandien kuriame Lietuvą, kurioje tokie siaubai ir nusikaltimai žmoniškumui nepasikartos.

Nuo juodžiausios datos mūsų istorijoje praėjo 84 metai, užaugo nauja mūsų karta, kuri matė dešimtmečius ramybės, demokratijos, augimo, ir mes pamažu susiduriame su tiesa, kurią buvome linkę pamiršti, kad laisvė – nėra savaiminė duotybė. Nepriklausomybė nėra amžina, jei jos neginsime. Kalbėkime apie tai garsiai, pasakokime jaunajai kartai, kokie žiaurūs yra okupanto gnaužtai ir kokia stipri gali būti meilė tėvynei.

Šiandien Ukrainos žmonės išgyvena tai, ką mūsų tauta jau buvo padėjusi į istorijos archyvus. Matydami Ukrainoje besitęsiančius karo žiaurumus, turime suprasti, kad pamiršti istoriją – pavojinga, o nenumatyti grėsmių – kainuoja gyvybių. Gedulo ir vilties diena mums primena, kas nutinka, kai už mus sprendžia kiti, ką reiškia būti paliktiems vieniems, kiek gyvybių ir sudaužytų likimų kainuoja, kai pasaulis tyli. Nėra saugios distancijos nuo grėsmių, nėra ne mūsų karo. Mūsų istorija mus išmokė: kai esame vieningi, mūsų palaužti neįmanoma. Todėl šiandien būkime vieningi su tais, kurie kaunasi dėl savo laisvės, o kartu ir dėl mūsų visų saugumo.

Šiandien atiduokime pagarbą visoms okupacijos ir genocido aukoms, visoms šeimoms, kurių likimai pažymėti skaudžiu įspaudu. Tai yra mūsų visų skaudi istorija, neleiskime jai pasikartoti. (*Plojimai*)

B. MARCINKEVIČIŪTĖ. Čia viskas prakeikta: ir žemė, ir oras,
Plieniniais erškėčiais apnarpliotos tvoros,
Sargybinių klyksmo tylą sudraskyta
Ir vilkšunių choras kas vakarą rytą...

Čia viskas prakeikta: ir lietūs, ir vėjai,
Miškai, kuriuos lagerių šitiek prisėjo,
Ir pelkė uodų milijardinis spiečius,
Iš šlykščios liūdnu pakasynų vežėčios.

Prakeikė tie tūkstančiai smėlin atgulę,
 Nepridengti karsto lentom nei drobulėm,
 Ir gurgiantis pilvas, pridžiūvęs prie strėnų,
 Ir stiklo šuke žiauriai perrėžtos venos...

Prakeikė išmokęs čia vaikščioti vaikas,
 Iš motinos glėbio išplėštas be laiko...
 Nuriję po kąsni praskydusios duonos,
 Į lažą linguoja ir keikias kolonos...

Ir karkiantys plaučiai, karščiuojančios akys,
 Ir vargetų kojos, plonutės kaip žvakės,
 Pamišusios sesės plaukai išsidraikę –
 Kartoja keiksmų polifoniją klaikią.

O gal, kur tiek šaudyta, engta, kankinta,
 Šventąja vieta ją derėtų vadinti?
 ...Ir vėl virš sargybos bokštelio makaulės
 Išniekinta kyla Mordovijos saulė.

(„Išniekintas kraštas“, 1953-ieji, Mordovijos lageris.)

T. JAČIAUSKAS. Dabar pasiklausykime Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrijos Apdovanojimų komisijos pirmininkės, vos ketverių metų į Tomsko sritį ištremtos Rasutės Peslekienės liudijimų.

**Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrijos Apdovanojimų komisijos pirmininkės,
 tremtinės Rasutės Peslekienės kalba**

R. PESLEKIENĖ. Sveiki, mielieji Lietuvos žmonės, garbingi svečiai ir bendro likimo broliai ir sesės! Savo kalbą norėčiau pradėti mokytojos Elvyros Valaitienės eilėraščio „Lietuvai“ ištrauka:

Lietuva mano, volunge mano,
 Ulbi gražiausia pasaulio kalba –
 Iš Tavo įsčių gimėm, gyvenam
 Grįšim Tavim po smėlėta kalva.

<...>

Taip – Aš žinau: iškentėjome viską –
 Sibirus, marą, karus ir badus.
 O kaip reikėtų šimtuos obeliskų
 Auksu įrėžti prarastųjų vardus!

Ekrane rodomos Čiuladų šeimos narių nuotraukos, darytos 1953–1954 metais tremtyje: Rasutės su senele Rozalija, tėvais Jonu ir Ona, seserimis Onute ir Janina, draugais – kitais vaikais, savomis rankomis pastatyto namo Vosmajoje, senelio Jono laidojimo vieta Verch Niursos kapinėse.

Teisė sugrįžti. Žmogaus atmintis stengiasi padėti pačiam žmogui išgyventi sunkius gyvenimo tarpsnius, blogus prisiminimus paslėpdama giliausiame kamputyje, tačiau praeitis vis vien pasiveja ir užgriūna kaip lavina.

Sugrįžtu į praeitį – į 1951 m. spalio 2 d. rytą. Svetimi žmonės – kareiviai, skrebai – naršo po namus. Verkia mama, senelė. Vaikiška mano širdelė pajunta ir baimę, ir nelaimę. Ginkluoti stribai atvaro senelį. Atbėgo mamos broliai, sesuo Janina, atlėkė raudodama mano močiutė Bronė. Susodino į sunkvežimį visą šeimą, pajudėjusią mašiną iš kiemo dar bandė vyti artimieji. Namai liko tuščiomis langų akiduobėmis žiūrintys į išvežamus, o raudos aidėjo per ištuštėjusius rudens laukus. Visą gyvenimą daug ir sunkiai dirbta. Kodėl ir už ką? Beveik neliuko Lietuvoje šeimos, kurios nebūtų palietusi skaudi netektis. Toje tremties mašinoje sėdėjau ir aš, beveik ketverių metų, o jau buvau paženklinta – „liaudies priešas“. Sibiro mokykloje gynėme savo garbę gerai mokydami, o už žodį „fašistai“ ir vaikišku kumšteliu uždroždavome.

Kalbu ir galvoju – juk toks spalio 2-osios rytas buvo daugeliui Lietuvos šeimų paskutinis rytas savo Tėviškėje. Mūsų šeimos likimas tą rytą tilpo į tūkstančius statistinių vienetų, kuriuos užrašė vadas Kremliuje, o pasirašė jau čia, Lietuvoje, savi. Savi? Ar aš juos galiu taip vadinti ir kodėl mes iki šiol niekaip negalime išsivaduoti iš to skaudaus okupacinio palikimo, kurį liudija likę ženklai, kuriuos matome savo krašte ir žmonių sąmonėje? O juk tikrieji savi buvo tie, kurie buvo vagone, baržoje, numesti ant sniego Sibiro platybėse ar taigoje kertantys medžius. Ten buvo savi.

Neįtikome tai santvarkai, nes turėjome tai, ką galima buvo privatizuoti ir įkurti kolchozą: tvartus, klojimą, namą, maniežą, žemės ūkio padargus, gyvulių, javų. Vėliau kaimynai pasakojo, kad 2 savaites turtą vežė, o tremties byloje prisegta pažyma, kad buvo vienas stalas, kėdė ir šiaip jau nedaug to turtelio. Kur dingo servizai, baldai, gyvuliai, kumpiai? Neliko, pasidalijo... Bet ir Sibire darbštūs žmonės išgyveno, išgyveno darbu, malda, daina ir didele viltimi sugrįžti. O dabar guli sugulę Paparčių kapinėse visi keturi: seneliai Jonas ir Rozalija, tėveliai Jonas ir Ona Čiuladai.

Senelis Jonas, dukart gyvenęs Amerikoje, buvęs Žaslių valsčiaus viršaitis, tautininkas, Šaulių sąjungos narys, mylėjo savo kraštą ir dirbo žemę. Kalinys, tremtinys, nors buvo įspėtas dėl išvežimo, – nepatikėjo, nes niekam blogo nepadarė. Tą labai šaltą 1954-ųjų sausio 21-ąją toli nuo Tėvynės, sirgdamas plaučių uždegimu, giliai atsidusęs pasakė: „Nėr manęs, nematysiu jau Lietuvos.“ Buvo palaidotas Verch Niursos kapinėse. Po 36 metų aš, Rasutė Peslekienė, ir sesuo Onutė Ulozienė iškasėme, parsivežėme senelio palaikus ir palaidojome Paparčių kapinėse. Tai buvo viso gyvenimo svarbiausia kelionė – parvežti senelio palaikus, kad jis būtų čia, savojoje žemėje, kad per Vėlines ir ant jo kapo galėtume uždegti žvakelę.

Šalia amžino poilsio ilsisi senelė Rozalija. Užaugo graži, darbšti, ištėkėjo už grįžusio „amerikono“ ir vėl išvažiavo su juo į Ameriką. Gyveno Bostone ir dirbo verpimo fabrike po 16 valandų. Kai ji grįžo į Lietuvą aplankyti namiškių, prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas ir jų nebeišleido išvažiuoti. Senelė mirė 1969-ųjų vasario 16-ąją, tik 12 metų pasidžiaugusi gyvenimu gimtinėje, o prieš mirtį, nors ir sunkiai kalbėjo, sušnabždėjo, kad per Vokietiją, Angliją, Ameriką ir Sibirą kelias parvedė Lietuvon ir čia jos kaulai ilsėsis.

Mama gimė 1923 metais ir buvo vyriausia gausioje Bronės ir Kazio Malūnavičių šeimoje. 1944 metais ištėkėjo už savo kaimo jaunuolio Jono Čiulados. Karas, sunkūs pokario metai. Vyras Jonas ir šešuras Jonas suimti. Nešiojo jiems maistą į kalėjimus Ukmergėje, Trakuose, Vilniuje Lukiškėse, dažniausiai pėsčiomis. Namuose abi su anyta Rozalija turėjo atlikti visus ūkio darbus. Tik vyrai spėjo sugrįžti iš kalėjimų, kai ir vėl nelaimė – šįkart tremtis. Sunki tremtis, o dar sunkesnis gyvenimas ir darbas Sibire. Dirbo taigoje, genėjo šakas, ten gimė dukros Onutė ir Janina. Grįžusi į Lietuvą, dirbo kolūkyje, felčeriniam punkte, daug audė, buvo darbšti ir visų mylima.

Šalia mamos – mūsų tėvelio kapas. Gimė jis 1923-aisiais. Nuo ankstyvos vaikystės dirbo savo tėvų ūkyje, nors labai norėjo mokytis. Kaip ir visai pokario kartai jam teko skaudūs gyvenimai. Spausdino ir platino atsišaukimus, raginančius neiti į okupacinę kariuomenę. Suėmė – kalėjimas Lietuvoje, po to lageris Intoje. Grįžo praradęs sveikatą anglių šachtose. O vėliau – tremtis, šį kartą į Tomsko sritį. Kirto medžius, juos krovė, plukdė sielius, o po darbo statėsi namą. Grįžęs į Lietuvą, dirbo kolūkyje. Labai džiaugėsi Lietuvos atgimimu. Po Sausio 13-osios

įvykių labai išgyveno dėl Lietuvos likimo, dėl mūsų, tomis dienomis ir naktimis budėjusių prie svarbiausių valstybės objektų. Neatlaikė tremtinio širdis – mirė 1991-ųjų balandžio 8-ąją. Tėvelis buvo visada įsitikinęs, kad imperija, pastatyta ant kaulų ir kraujo, negali ilgai išsilaikyti.

Juoda šlapia duona, padažyta į aliejų, buvo mūsų kasdienis valgis. Vasaros metu prisirinkdavome uogų ir grybų. Mes, vaikai, neturėjome kada dykinėti, reikėjo padėti sukasti žemę, ravėti ir laistyti daržus, paruošti žiemai šieno, nes nusipirkome skolon karvutę.

Tą 1957-ųjų Joninių naktį, kai gimė sesuo Janina, vienas ukrainietis grįžo iš rajono centro, sukoręs 40 kilometrų ten ir atgal pėsčiomis. Jis atėjo ir pranešė, kad yra dokumentai – mes esame laisvi. Verkė gimusi mažoji sesė, verkė mama ir senelė iš džiaugsmo ir nežinomybės. Lietuvoje nėra namų, bet yra savi ir Tėvynė. Tiek kartų svajota apie sugrįžimą.

Teisė sugrįžti... O kas drįso pažeminti ir paniekinti niekuo nekaltus, atimti turtą, namus, žemes, pasmerkti senelius, vos gimusius kūdikius, vaikus nežinia ir kančioms, bado mirčiai svetimoje žemėje? Kas atgailaus, kad mano sesės turėjo įrašą „gimusios Sibire“ kaip kaltės žymę? Kas grąžins mano teisę į ramią, gražią vaikystę savo gimtinėje? Tuos visus metus iki Atgimimo aš turėjau jaustis kaip nusikaltėlė. Tai kas man pasakys, kaip aš ketverių metų taip „liaudies priešu“?

Gal man pasakys ponai, šnekantys apie tremtį iš aukštų tribūnų kaip apie „savanorišką“ mūsų išvykimą iš Lietuvos? Kodėl po visą Sibirą išmėtyti mūsų Lietuvos vaikų kaulai dūla sukloti po pabėgiais, užlieti užtventktų upių vandeniu, guli pabalę Kazachstano smėlynuose, nuplauti į jūrą Lenos deltoje?

Jau norime pamiršti istorijos pamoką, todėl sakome: „Ir Lietuvoje buvo sunku.“ Taip, buvo sunku, bet čia buvo sava žemė, čia buvo saviškiai. Kažkodėl niekas nenorėjo patys važiuoti į Sibirą. Dar ir dabar užšalusi širdis. Dar ir dabar, sulaukus brandaus amžiaus, užgriūna sleigianti praeitis. Dar ir dabar gyvuliniai vagonai, jų ratų bildesys grąžina į tas kraupias neviltes dienas ir svajonę – sugrįžti į savo Tėvynę.

P. S. Norėčiau paprašyti jūsų, žmonės, būkime budrūs ir atsakingi. Netikėkite tuščiais pažadais ir rėksniais. Netikėkite tais, kurie laksto po svetimas pakampes ir teršia Tėvynę. Mes visi už ją atsakingi, nes turime tik ją vieną. Neparduokime jos, neišduokime, nes tik būdami vieningi sugebėsime apsaugoti ir apginti ją – savąją Lietuvą. Taip, kaip dabar gina ukrainiečiai ne tik savo, bet ir mūsų Laisvę. Ačiū jiems ir visai Ukrainai. Dėkoju ir Lietuvos žmonėms, kurie tai suprasdami padeda ir remia Ukrainą. Ačiū jums visiems. Sveikatos! (*Plojimai*)

B. MARCINKEVIČIŪTĖ. Oi tu, bulvele,
Pilvo paguoda,
Tu tik vargely
Mums duodi rodą.

Mes tą bulvelę
Į sriubą dedam
Ir tuomet valgom
Kaip šokoladą.

Oi tu, bulvele,
Pilvo paguoda,
Už tave daiktus
Gerus parduoda.

Mama, duok duonos,
Duonytės nėra.
Mama, duok pieno.
Ir kremta sieną...

Mama, duok pieno
Nors lašeliuką,
Palaukit, brangūs,
Dar trupučiuką...

Skamba daina „Rudens naktis sustojo“, atliekama dainininkės Gabijos Lokytės ir kanklininkės Vaivos Daunaitytės. (Plojimai)

T. JAČIAUSKAS. Skambėjo Janinos Degutytės ir Rimos Girskytės-Berlavienės daina „Rudens naktis sustojo“. Dainininkė Gabija Lokytė, kanklininkė Vaiva Daunaitytė.

Dabar pasiklausykime dar vieno liudijimo, tremtyje gimusio Lietuvos Respublikos Seimo nario Juliaus Sabatausko.

Seimo nario, tremtyje gimusio Juliaus Sabatausko kalba

J. SABATAUSKAS. Gerbiami Lietuvos žmonės, politiniai kaliniai ir tremtiniai, Respublikos Prezidente Gitanai Nausėda, Prezidente Valdai Adamkau, Prezidente Dalia Grybauskaitė, Seimo Pirmininke, Ministre pirmininke, gerbiami kolegos ir svečiai. Birželio 14-oji – tai diena, kai mūsų tautos atmintyje susilieja skausmas ir viltis. Prieš 84 metus prasidėjo masiniai trėmimai. Tūkstančiai Lietuvos žmonių buvo išplėsti iš savo namų ir ištremti į atšiauriausius Sovietų Sąjungos kraštus. Tai buvo ne tik fizinis ištrėmimas – tai buvo bandymas sunaikinti tautos dvasią, atmintį, orumą.

Tremtis palietė visus – nuo politikų iki kariškių, nuo mokytojų, ūkininkų, gydytojų, inžinierių ir net vaikų. Palietė visus sluoksnius: valstybės tarnautojus, inteligentiją, stambiuosius ūkininkus. Į sąrašus pateko visų partijų atstovai – nuo tautininkų iki socialdemokratų.

Mano šeimos istorija – viena iš daugelio. Tėvai buvo ištremti 1941 metais. Jiems buvo vos po dešimt metų, kai kartu su savo tėvais, seneliais, kitais artimaisiais buvo išvežti į Komių Respubliką, Slobodskoj Reid kaimą prie Syktyvkaro. Pirmąją žiemą teko peržiemoti žeminėse, kurias teko patiems išsikasti. (*Susigraudina*) Atsiprašau. Vėliau atsirado barakai. Ten jie patyrė badą, ligas, netektis. Pirmąją žiemą mirė mano tėvo tėtis, mamos mama... atsiprašau, senelė ir teta. Ir vis dėlto jie išliko. Jie troško grįžti ir grįžo į Lietuvą – 1946 metais, nelegaliai, pabėgo be leidimų, be dokumentų, baržomis, traukiniais, pėsčiomis. Sugrįžę rado užimtus namus, išdraskytą turtą, o jų gyvenimai buvo paženklinti nematomu ženklu – „tremtiniai“.

1948 metais jie buvo sulaikyti ir etapais nuo vieno kalėjimo iki kito nugabenti atgal į Komių žemę. Mama paimta tiesiai iš Mokytojų seminarijos suolo per paskaitą, tėtį, atskyrę nuo šeimos, nugabeno dar toliau kartu su jo senele – į Irkutsko sritį, Šamankos kaimą. Tuo jo tremties kelione nesibaigė – už kelių mėnesių jis buvo nugabentas dar toliau – į Jakutiją. Tai buvo ne tik fizinis, bet ir dvasinis išbandymas, tačiau net tremtyje žmonės išliko orūs. Daugelis jų sugebėjo net padaryti šokią tokią karjerą – baigė mokslus, tapo padalinių vadovais. Tai, kas buvo neįmanoma, atrodė, tapo įmanoma. Tai liudija jų darbštumą, sumanumą ir žmogišką stiprybę.

Iš vaikystės tremtyje prisimenu žmonių bendrystę. Tremtiniai dalijosi viskuo: ne tik duonos kriaukšliu, pieno lašu, bet ir daina, knyga. Tarp jų buvo ne tik lietuvių – buvo lenkų, latvių, ukrainiečių, vokiečių, žydų. Visi suprato, kad išlikti galima tik laikantis išvien.

Sugrįžus į Tėvynę, džiaugsmo ašaras greitai pakeitė svetimumo jausmas. Tremtiniai buvo laikomi nepatikimais, buvo ribojamos jų galimybės mokytis, dirbti, keliauti. Jie negalėjo įgyti tam tikrų profesijų, negalėjo išvykti į užsienį, o jų gyvenimai buvo nuolat stebimi. Aš teisininku galėjau tapti tik atkūrus nepriklausomą Lietuvą. Jie jautėsi „kitokie“, nepageidaujami net savo gimtinėje. Buvo neleidžiama grįžti į tą vietą, iš kurios buvo išvežti, daugeliui neleido grįžti į Lietuvą, tai jie įsikūrė kuo arčiau: Latvijoje, Baltarusijoje, Ukrainoje, Karaliaučiaus srityje.

Mūsų šeimoje visada buvo kalbama lietuviškai. Net tenai, kai mane pirmą kartą nuvedė į darželį, niekas nieko nesuprato, ką aš kalbu. Tad grįžus nuėjome su mama į mokyklą, kad užrašytų į ketvirtą klasę. Padavė brošiūrą su metodine medžiaga ir liepė paskaityti. Paklausė ir sako: *slebizavoja* kaip pirmokas antroje metų pusėje, tegu palanko dar metus rusišką mokyklą. Tada mes nesitarę kartu su mama pasakėme: ne tam grįžome į Lietuvą, kad eitume į rusišką mokyklą.

Po 22 metų man teko lankytis Syktyvkare kartu su mama, broliu ir kitais lietuviais. Septynių mūsų žmonių delegacija per penkias dienas pastatė paminklą, vaizduojantį Gediminaičių stulpus, ir užrašas buvo „1941 metų tremtiniais“ – trimis kalbomis: lietuvių, komių, rusų. Paminklas iki šiol lankomas ir prižiūrimas. Tikiuosi, kad jis ir išliks, nors tenka girdėti apie kitus, barbariškus, dalykus.

Lankydamasis Kazachstane, kur gyvena keli tūkstančiai lietuvių, patyriau, kokia gyva yra mūsų atmintis net ir tolimiausiuose pasaulio kampeliuose. Ten gyvena skirtingų likimų žmonės: tiek Stalino laikų represijų aukos, sovietmečiu atvykę darbininkai, atitarnavę kariuomenėje. Nemažai jų yra mišrių šeimų nariai, jau trečia, ketvirta karta. Dalis jų nebekalbėjo lietuviškai, kai pirmą kartą nuvažiauvau. Kai šiemet buvau Lietuvių namuose Karagandoje, tik vienas Vytautas kalbėjo lietuviškai. Tačiau dėl sunkios sveikatos jis glaudžiasi tuose Lietuvių namuose, jį globoja Vitalijus Tvarijonas, bendruomenės pirmininkas ir Lietuvos garbės konsulas. Bet jis taip pat rūpinasi ir politinių represijų, politinių kalinių kančių įamžinimu: memorialai Balchaše, Spaske, Kingire, šiemet – Turgan Tiube, Tadžikijoje. Memorialas Spaske tapo netgi tarptautiniu. Kiekvienais metais gegužės 31-ąją ten susirenka daug žmonių iš ambasadų ir vietinių gyventojų. Taip pagerbiamos politinių represijų aukos. Tai gyvas liudijimas, kad lietuviybė gyva ne tik kalba, bet ir rūpinimusi, atminimo įamžinimu.

Tremtis paliko gilų randą mūsų tautos sąmonėje. Tačiau kartu ji atskleidė ir mūsų stiprybę – gebėjimą išlikti, susitelkti, išsaugoti orumą net ir nežmoniškomis sąlygomis. Ir šiandien, kai susiduriame su naujais iššūkiais – tiek vidiniais, tiek išoriniais, – mums reikia to paties solidarumo, tos pačios vienybės.

Šiandien, kai prisimename priverstinę tremtį, negalime pamiršti ir tų žmonių, kurie išvyko iš šalies dėl kitų priežasčių, ekonominių. Tūkstančiai tautiečių paliko Lietuvą ne dėl okupacijos. Nors jų kelionės nebuvo lydimos represijų, daugelis jų taip pat patiria ilgesį, svetimumą, tapatybės paieškas. Jie – mūsų laikmečio tremtiniai. Todėl, kalbėdami apie Lietuvos ateitį, turime ištiesti draugišką ranką ir jiems parodyti, kad jie yra laukiami, kad jų grįžimas būtų ne tik galimas, bet ir prasmingas. Lietuva turi būti namai visiems savo vaikams – tiek tiems, kurie liko, tiek tiems, kurie išvyko.

Gedulo ir vilties diena – ne tik atminimo, bet ir atsakomybės diena. Atsakomybės kurti tokią Lietuvą, kurioje kiekvienas žmogus jaustųsi laukiamas, saugus ir vertinamas, kurioje niekas nebūtų stigmatizuojamas dėl savo kilmės, pažiūrų, likimo, kurioje istorija nebūtų monopolizuojama ar naudojama politiniais tikslais. Tegul ši diena primena mums, kad laisvė nėra duotybė – ji yra atsakomybė ir kad mūsų pareiga – saugoti atminimą, puoselėti teisingumą ir kurti Lietuvą, kurioje būtų gera gyventi visiems.

Šiandien, 2025-aisiais, ketvirtus metus tęsiasi plataus masto agresija Ukrainoje. Vėl matome, kaip svarbu išlikti žmonėmis. Tūkstančiai karo pabėgėlių rado prieglobstį Lietuvoje, ir mes, lietuviai, nelikome abejingi – dalijomės namais, drabužiais, laiku, dėmesiu. Matėme, kad gerumas neturi tautybės. Matėme, kad širdys atsidaro tada, kai yra tamsu, kai pasaulyje tamsu.

Mūsų namai irgi priglaudė dvi ukrainiečių šeimas – tris moteris, tris vaikus. Jie buvo pabėgėliai jau nuo 2014-ųjų. Jie paliko savo namus Luhanske, persikėlė į Zaporožę. Iš Zaporožės atvyko čia – į Lietuvą.

Matydami, kas vyksta Ukrainoje, dar aiškiau suvokiame, kokia trapi yra laisvė. Tai ne abstrakti sąvoka ar tik istorinė praeitis – tai šių dienų realybė. Kasdien Ukrainos miestai apšaudomi, žūsta civiliai, šeimos skirstomos, grobiamos, kaip kažkada buvo skirstytos mūsų tautiečių, tremtinių, lageryje atsidūrusių motinų ir vaikų. Bet kartu matome ir nepaprastą žmo-

nių drąsą. Matome tautą, kuri atsilaiko prieš žiaurumą su viltimi širdyje, ir tai nepaprastai artima mums.

Mūsų istorija išmokė, kad net didžiausio smurto akivaizdoje galima išlikti oriems. Šiandien ukrainiečiai tai įrodo pasauliui. Todėl mūsų pareiga ne tik prisiminti savo tremtinius, bet ir būti su tais, kurie dabar kovoja už savo teisę gyventi laisvai. Ne žodžiais – darbais, tiek padedant pabėgėliams, tiek palaikant juos tarptautinėje arenoje, tiek tiesiog nepamirštant, kad laisvė niekada nėra savaime suprantama.

Kai stovime ant istorinės atminties slenksčio, mūsų širdys turi būti atviros ne tik praeičiai, bet ir dabarčiai. Kai ištiesiame ranką kitam žmogui, nesvarbu, ar jis tremtinys, ar nuo karo bėgantis vaikas, mes kuriame tokią Lietuvą, apie kokią svajojo tie, kurie buvo ištremti: teisingesnę, jautresnę, gyvą. Lietuvą, kurioje istorija nėra praeities našta, bet ir ateities pamatas. Lietuvą, kurioje kiekvienas žmogus, nesvarbu, ar jis gimė čia, ar sugrįžo po ilgos kelionės, ar dar tik svajoja sugrįžti, jaustųsi reikalingas. Lietuvą, kuri ne tik prisimena savo tremtinius, bet iš tų istorijų mokosi, kaip išlikti oriai net sunkiausiomis aplinkybėmis.

Taigi prisiminkime ne tik skausmą, bet ir stiprybę, ne tik netektis, bet ir išlikimą, ne tik praeitį, bet ir pareigą ateičiai. Tegul mūsų pagarba tiems, kurie kentėjo, tampa įkvėpimu kurti teisingesnę, jautresnę, vieningesnę Lietuvą.

Tegul mūsų atmintis būna gyva ir viltis būna ne tik žodis, bet kryptis, tegul valstybė būna tokia, kurioje niekada daugiau nebereikės minėti naujų tremčių, o tik švęsti laisvę, orumą ir bendrystę.

Tegu vienybė težydi. (*Plojimai*)

B. MARCINKEVIČIŪTĖ. Ilgai plaukęs laivas sustojo pakrantėj,
Iškėlė į salą – čia, sako, – gyvenkit.
O kur gi gyvent, jei aplink tuštuma?
Tai amžino įšalo tundros sala.

Ir ko į šią salą ilgai mes taip plaukėm?
Stovėjom ant kranto ir ašaras braukėm.
Žiūrėjom į tolį, kol laivas pranyko
Ir jokios vilties mums sugrįžti neliko.

Reikėjo pradėti baraką statyti,
Čia suversti rąstai dėl mūs atplukdyti.
Pirmiausia įsakė rąstus sunešioti.
Bet vyrus išvarė į Leną žvejoti.

Nors moterys kojas nuo bado vos vilko,
Rąstus iš pakrantės į kalną suvilko.
Bestatant baraką žiema prasidėjo,
Pakilo pūga su ašigalio vėju.

Nors dega spingsulė, vis vieną tamsu.
Jėgų nėra gyventi, ir mirti baisu.
Iš kur tokie baisūs atėjo laikai?
Čia miršta seneliai, jauni ir vaikai.

Išgelbėk mus, Dieve, prieš Tave štai klūpom
Ir meldžiam nuo šalčio sustingusiom lūpom.
Jei grįšim Tėvynėn, mes žemę bučiuosim
Ir likusią sielą mes jai atiduosim...

(„Kančių sala“, Tit-Arai, sala Lenos deltoje, 1942-ieji.)

T. JACIAUSKAS. Į Kovo 11-osios Akto salės tribūną kviečiame Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto studentę, Šv. Tomo Moro klubo narę Gretą Plaskovičiūtę.

**Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto studentės,
Šv. Tomo Moro klubo narės Gretos Plaskovičiūtės kalba**

G. PLASKOVIČIŪTĖ. Gerbiami minėjimo dalyviai. Šiandien stoviu prieš jus kaip jaunas žmogus ir kaip ateitininkė, kuri gimė ir augo jau iškovotoje laisvoje Lietuvoje, kurią kūrė ir gynė tie, kurie kentėjo gulaguose, nacistiniuose konclageriuose, dipukų stovyklose tremtyje ir okupacijoje.

Žinome, kad mūsų Tėvynės istorija nėra paprasta. Tai istorija, parašyta mūsų tėvų, senelių, prosenelių prakaitu, krauju ir tikėjimu. Ji reikalauja iš mūsų daugiau nei tylos – ji reikalauja atsakomybės.

Prieš 85 metus Sovietų Sąjunga okupavo Nepriklausomą Lietuvos valstybę. Prasidėjo terorai, represijos, kurias lydėjo žudynės, kalinimai, tardymai ir kankinimai, o 1941-aisiais nuvilnijo ir masinės trėmimų bangos iš Lietuvos į Sibiro ir kitas šiaurines gelmes. Siaubingas kančias patyrė nekaltieji ne tik Rainiuose, bet ir daugybėje kitų Lietuvos vietų. Daugiau kaip 130 tūkst. mūsų brolių ir seserų buvo išvežti gyvulinuose vagonuose į šaltas, nykias ir atokias vietas, kur jų laukė stingdantis šaltis, sunkus darbas, badas, ligos, artimųjų netektis ir nepakeliamas Tėvynės ilgesys. Kitus priglaudė Lietuvos žemė – kankiniais jie tapo vietoje. Ūkininkai, mokytojai, dvasininkai, karininkai, menininkai, studentai, šeimos – jie buvo mūsų tautos druska. Bet ištremti. Lageriuose įkalinti, nukankinti, nužudyti. Be jokios tariamos kaltės, kalti be kaltės – pačiu savo buvimu, per geru išsilavinimu, pagarba visuomenėje ar tiesiog pragyvenimu.

Ir galite klausti manęs: „O ką tau visa tai reiškia? Juk tu to neišgyvenai.“ Laiku – ne. Bet Tautos žaizdos paliečia mane ir mus, jaunąją kartą. Kartą, kuriai irgi rūpi Lietuva.

Šis mūsų Tautos istorijos puslapis iki šiol man sukelia skausmą širdyje ir ašaras akyse. Tai istorija apie kančią ir auką, bet ir apie dvasinę pergalę. Kovotojai už laisvę ir tremtiniai liko ištikimi Tėvynei, nepaisydami nei bado, nei šalčio. Jie rengė sukilimus, neišsižadėjo tiesos mainais į teisę grįžti atgal į Lietuvą. Neišsižadėjo savo kalbos, maldos ir orumo. Jie svajojo dar kartą pamatyti žydinčią Lietuvą.

Visa tai yra istorija, kurios nevalia pamiršti. Ji yra liudijimas mums – broliai ir seserys – kad esame didvyrių ainiai, tvirtos dvasios žmonės. Mūsų protėviai stovėjo prieš stipresnius, kovodami ne tik dėl savęs, bet ir dėl mūsų ateities. Mes esame jų tylių maldų išsipildymas.

Tad ši diena – ne tik žvilgsnis į praeitį. Tai žvilgsnis į dabartį. Ar mes verti tų, kurie kentėjo už mus? Tai ir žvilgsnis į ateitį. Ar kursime ir išsaugosime Lietuvą kaip Tautą?

Aš manau, kad mes esame verti. Prabėgę 35 atkurtos Nepriklausomybės metai rodo, kad pasiekėme daug: pirmaujame inovacijų srityje, esame laisvi keliauti, mokytis, tikėti, veikti ir reikštis. Mūsų pažangios ekonomikos, krašto apsaugos, švietimo, sveikatos sistemos. Mes esame saugūs ir laisvi. Todėl noriu atkreipti dėmesį į kelis akcentus.

Pirmiausia – nepamirškime savo istorijos. Domėkimės ja. Nesigėdykime jos. Neslėpkime jos. Jei mes nepuoselėsime savo istorinės atminties, ją perrašys kiti, kas jau ir yra daroma. Dar baisiau, kai tai yra daroma savo pačių rankomis. Atminkime: mūsų istorija yra garbė. Remkime ją, saugokime ją, didžiukime ir drąsiai kalbėkime apie ją! Juk Kristus mus moko: „Jūs pažinsite tiesą, ir tiesa padarys jus laisvus.“ Taip ir tas, kuris žino savo istoriją, pažįsta ir laisvę.

O mūsų bendras laisvės tikslas yra išsaugoti Nepriklausomą Lietuvą, kurioje pasiaukojimas, atsakomybė, bendras tikslas ir vienybė viršys susiskaldymą ir asmeninius interesus. O ją išlaikysime tiek, kiek prisiimsiu aš ir mes visi atsakomybę ir pareigą dėl Lietuvos ir jos laisvės.

Brangieji, mūsų laisvė šiandien gali atrodyti savaime suprantama, bet mūsų istorija byloja visai ką kita. Mūsų laisvė iš kiekvienos kartos reikalavo pasiaukojimo. Tad suprantame – laisvė nėra ir nebuvo duotybė. Ji gyva tiek, kiek mes esame gyvi savo istorijoje. Tad aš klau-

siu dar kartą: ar Lietuva galės didžiuotis ateityje mumis, kaip kad mes didžiuojamės savo protėviais?

Jei atsakymas „taip“, tuomet ir mūsų vaikai, stovėdami čia po 50 metų, galės tą patį pasakyti apie mus, kad atkurtoje Lietuvoje mes gerai pasinaudojome mums iškovota laisve. Ir šiandien kaip ateitininkė aš tikiu, kad penkiais principais grįsta Lietuva bus atspari bet kokiai audrai. Tai pirmiausia katalikiškumas, kaip moralinis Lietuvos stuburas, tautiškumas, kaip tapatybės šerdis, šeimiškumas, kaip tautos ląstelė, visuomeniškumas, kaip atsakomybės raiška, ir galiausiai intelektualumas, kaip tiesos pažinimo kelias.

Žvelgiu į Jus ir į Lietuvą su tvirta viltimi, kad gyvensime taip, jog okupacijos niekada niekada nepasikartos nei mums, nei ateinančioms kartoms. Jei tik rasime jėgų ir valios to neleisti. Juk bendra ateitis yra tik mūsų rankose. O aš šiandieną stovėdama prieš jus prisiekiu: ginsiu ir saugosiu Lietuvą iki gyvenimo galo. Te Dievas laimina Lietuvą ir te mūsų gyvenimai liudija, kad tremtinių ir kankinių auka nebuvo veltui. (*Plojimai*)

B. MARCINKEVIČIŪTĖ. „Mamai“.

bet vaikystė –
ji buvo graži

ledinės žuvys ir naktys

dievų spindulingos pašvaistės
ilgi tylos vakarai

prie guolio prišalę kasos
it sniego baltos karalaitės

ir kažkas alsuoja
lygiai, giliai – visai šalia,
dar nemirė, delnu
paglosto,
ir vėl ramu ---

tik į ledą sušalę kojos
tik į ledą sušalę kasos

tik į ledą virstantys žmonės
kaip pasakoj

tik balsas tavo –
namų

kur jau vasara,
obelys, obuoliai –
tokie vaisiai apvalūs, raudoni –
jau sirpsta.

...
jei ant ledo lyties išplauksi
jei perplauksi šaltąją jūrą
kitą krantą pasieksi –
tėvynę

nemirdavo žmonės
namo išplaukdavo –

graži buvo pasaka
(„Tremties pasakos (Iš tėvų istorijų)“. 2004-iejį, Vilnius.)

T. JACIAUSKAS. Aktorė, režisierė, poetė Birutė Mar.

Aktorės, režisierės ir poetės Birutės Marcinkevičiūtės (Birutės Mar) baigiamoji kalba

B. MARCINKEVIČIŪTĖ. Dėkinga, kad šiandien esu pakviesta tarti žodį ir nuo savęs. Prieš tai skaičiau tremtinių eilėraščius – Juozo Butkevičiaus, Izabelės Baublytės-Balčiūnienės, Vytenio Grabausko, rašytus tolimame Sibire, Kazachstano stepėse, Mordovijos lageriuose, Laptevų jūros ledo salose. O paskutinės eilės – mano pačios, parašytos klausant tėvų pasakojimų apie jų vaikystę tremtyje.

Mano tėveliai – Laptevų jūros salų tremtiniai – irgi ištremti tą lemtingą 1941 m. birželio 14 d. Ištremti dar vaikai, kaip ir daugelis. Likimas lėmė jiems kartu užaugti vienoje jurtoje Tit-Arų saloje, pačiose tolimiausiose šiaurinėse lietuvių tremties vietose. Pagal tėvų vaikystės prisiminimus ir kitų tremtinių istorijas esu sukūrusi spektaklį „Ledo vaikai“, kurio herojė – keturmetė traukiniu į nežinią iškeliaujanti mergaitė, kokia tada buvo mano mama Jūratė Vaičiūnaitė.

Mane ypač sujaudino jos prisiminimas, kai traukinyje, kuriuo daugybė lietuvių tada riedėjo į Rytus, o mergaitė dar, aišku, nieko nesuprato, kur juos veža. Jai bežaidžiant nuo jos suknelės nutrūko vienas bumbuliukas ir netyčia nuriedėjo ant traukinio bėgių. Ir ji taip raudavo to bumbuliuko, o paskui vis svajojo grįžti ir jį atrasti. Kai mama tai pasakojo, man išsyk tas vaiko pamestas raudonas bumbuliukas ant bėgių pasirodė kaip be galo trapi ir skaudi metafora – tarsi visos anuometinės Lietuvos likimas. O ir tame traukinyje, mama pasakojo, regėdami daugybę perpildytų vagonų, vežančių vieną kryptimi, žmonės ir galvojo, kad išveža visą Lietuvą.

Spektaklį „Ledo vaikai“ baigiu mamos žodžiais, kurie įstrigo, pasakytais jos po daugelio metų. Kai per auksines tėvelių vestuves kunigas bažnyčioje juos laimindamas paklausė: „Ir kas jus abu tokius gražius padarė?“ Mano mama tą pačią akimirką atsakė: „Sibiras, mes gi Sibiro vaikai.“

Mama jau danguje, bet ta jos begalinė stiprybė tebėra šalia. Ir išgyvendama spektaklį pati kiekvieną sykį semiuosi stiprybės iš visų tų žmonių, kurių gyvenimų fragmentus, prisiminimus suvėriau pjesėje. Man regis, sunkiausia dalia tada teko ne tėvams, kurie buvo dar vaikai, dar nežinojo, kas yra blogis ar gėris, bet mano seneliams mokytojams, ištremtiems jau brandžiam amžiuje: jų jaunystė prabėgo nepriklausomoje Lietuvoje, jie dirbo ir kūrė tą Lietuvą, mokytojavo Kupiškio krašto mokyklose. Senelis Vaičiūnas Klemensas buvo mokyklos direktorius, tuo metu statė naują mokyklą Šeduvoje. Pasak mamos, jos tėvų – nepriklausomybės žmonių – karta buvo kitokia. „Kitokios buvo jų vertybės, – vis sakydavo. – Sąžiningumas. Vidinis orumas.“ Kaimo liktarnos – tada mokytojus taip vadino, kitaip tariant, šviesuoliai, ne veltui, aišku, ištremti pirmieji, kad nebešviestų kitiems. Todėl jie, liktarnos, niekaip negalėjo suprasti, už ką juos išveža. Todėl ir nebėgo, sakė, tikėjo, kad nekalti, kad greitai grįš... O sugrįžo šeimos po 22 metų – 1963-iaisiais. Sugrįžo, aišku, ne visi... Tėtis dar trejus metus praleido ir rusų kariuomenėje povandeniniame laive prie Sachalino. Jo žodžiai: „Grįžęs Tėvynėn, išlipęs iš traukinio, atsiklaupiau, paėmiau saują Lietuvos žemės ir neišlaikęs apsiverkiau...“

Pamenu, koks stebuklas tėvams buvo 1990 metai – Nepriklausomybė. Tai pagaliau tapo jų visaverčiu gyvenimu. Jie nepraleido nė vieno mitingo, dieną naktį stovėjo prie parlamento per Sausio 13-osios įvykius, dalyvavo kaip stebėtojai visuose rinkimuose, balsavimuose, nešiojo biuletenius. Visur, vos suskamba Lietuvos himnas „Lietuva brangi“, dainos ir eilės apie Tėvynę – mamos akyse ašaros. Ji visados su tautiniais rūbais. O paskui, jau vėliau, mama negalėjo patikėti, kaip greitai žmonės užmiršta laisvės kainą. Labiausiai ją slėgė gerėjant gyvenimui žmonių nepasitenkinimas kažkuo neesminiu, tarpusavio rietenos. Ji vis kartojo: „Kaip galima dėl gerovės pamiršti, kas svarbiausia?“ Mane labiausiai sugraudinę mamos žodžiai, iš-

tarti krizės laikotarpiu, kuomet buvo mažinamos senjorų pensijos, jai pasakius: „Aš galiu ir pensiją paaukoti, kad tik Lietuvai geriau būtų...“

Ir pagalvojau, ką pasakytų mano tėvai, stovėdami šiandien čia? Prieš kelias dienas taip ir paklausiau savo devyniasdešimtmečio tėčio Algirdo Marcinkevičiaus, ką jis pasakytų, jei reiktų tarti žodį šitame paminėjime. Ir tėtis atsakė išsyk, suformulavęs labai aiškiai ir lakoniškai: „Pasakyčiau, kad be praeities nėra ateities.“

Daugelis dabar sako: užmirškime, kas buvo. Bet negalima pamiršti, nes praeities tragedija yra mūsų mokytoja... Šiandien, gyvendami džiaugsme, turime prisiminti ir praeitį ir galvoti, kodėl taip įvyko, kad nepasikartotų vėl...

Praeities tragedija yra mūsų mokytoja. Apie tai mąstydamą noriu pacituoti šiandien labai aktualius mano kito spektaklio herojės, XX amžiaus pradžioje gyvenusios to laiko Lietuvos šviesuolės, rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos žodžius: „Kas mes do tauta, kad už užgautą ambiciją einame pas priešą ir drėbstome purvais savo tautiečius? Kaip čia kultūra gali kilti, kad partijų kova viešpatauja visur: ką vieni pastato, kiti griaua ir pešasi ne dėl to, kad būtų didesnė nauda Lietuvai, bet dėl užgauto egoizmo! Kai svetimtaučiai savo naudos teiškojo, tai tuščia jų, žinojom, kad jų engėjų esama, bet kai mes patys vienos minties esame vedami, kaip čia didžiausią „valstybės ragaišio“ kąsnį nukandus, tai širdis plyšta. Aš žinau, kad yra patriotų, yra tikrų krikščionių, kitaip čia viskas sugriūtų, bet kodėl tiek mažai?“ Ir tai parašyta prieš 100 metų.

Prisiminkime šiuos žodžius ir šiandien, minėdami Birželio 14-ąją, ir kasdien, nes šiandien esame kaip niekada pažeidžiami. Baisu, kad tas mažas vaiko suknelės bumbuliukas gali vėl atsidurti ant bėgių... Esame stiprūs tik tada, kai esame vieningi. Vienybė padėjo išlikti lietuviams ir lageriuose, ir tremtyje. Pasak mamos, nepamirškime svarbiausių vertybių, kad laisvė, laisva Lietuva yra Stebuklas, kaip nė akimirką to nepamiršta tie, kurie žino laisvės kainą. Praeities tragedija yra mūsų mokytoja.

Ačiū visiems tremtiniais, politiniams kaliniams ir, matau, esantiems šioje salėje, kurių stiprybė, vienybė ir drąsa vedė mus į Laisvę. Ir vėl pakartosiu: iš visos širdies ačiū Ukrainai, iš kurios dabar semiamės stiprybės ir kuri gina ir mūsų laisvę. Ačiū. (*Plojimai*)

Solistas Laimonas Bendaravičius atlieka Skalno dainą „Skriski, skriski Lietuvėlėn“ iš kompozitoriaus Giedriaus Kuprevičiaus miuziklo „Devynbėdžiai“. (Plojimai)

T. JAČIAUSKAS. „Skriski, skriski Lietuvėlėn...“ – Skalno dainą iš kompozitoriaus Giedriaus Kuprevičiaus miuziklo „Devynbėdžiai“, eilių autorius Kazys Saja, atliko solistas Laimonas Bendaravičius, pianistas Paulius Zdanavičius.

Ačiū visiems. Ir kviečiame į Nepriklausomybės aikštę, kurioje netrukus, 12 valandą, prasidės iškilminga vėliavų pakėlimo ceremonija.